

Verslag Jongerenevenement Future Markets Consultation

6 november 2020

Main takeaways

- Naar een economie gericht op brede welvaart
 - Oproep: Stop met het bbp 'de economie' noemen.
 - Verduurzaming van economie gaat niet om *inleveren* van welvaart, het gaat om het *inruilen* van korte termijn materiële welvaart voor duurzame lange termijn welzijn aangezien dit toekomstige problemen voorkomt.
 - De politiek dient keuzes en waarden afwegingen te maken rondom het hervormen van de financiële sector, bedrijven, en het belastingstelsel.
 - Burgerberaad is een goede manier waarop democratie en expertise gecombineerd kunnen worden, zonder gevestigde belangen doorslaggevend te laten zijn.
 - We moeten ons realiseren dat de welvaart die we creëren een collectief resultaat is en dat we daarom ook de vruchten beter collectief zouden moeten delen.
 - We moeten af van het individualistische idee dat *'als iedereen aan zichzelf denkt, wordt er aan iedereen gedacht'*.
 - De poging van [Beterboeken.nl](https://www.beterboeken.nl) om [Booking.com](https://www.booking.com) te vervangen is een goed voorbeeld van de transitie van het shareholder kapitalisme naar het stakeholder kapitalisme.
- Het klimaatvraagstuk
 - Deelnemers: Voorzitter van de Jonge Klimaatbeweging, een klimatoloog en klimaatactivist lid van Scientists4Future NL, onderzoeker bij PBL, promovendus Agrotechnologie, en een transformational change analyst van Shell.
 - Een rechtvaardige transitie vereist democratische keuzes over 'transitie pijn' compenseren en hierbij moet worden gekeken naar de 'draagkracht' van mensen.
 - Economische groei of misschien zelfs het kapitalistische systeem zelf niet verenigbaar is met een leefbare planeet voor onze kinderen en kleinkinderen.
 - Burgerberaad kan helpen voor een rechtvaardige transitie aangezien dit de invloed van lobbyisten beperkt en helpt om burgers op basis van goede informatie politieke afwegingen te laten maken.
 - Het is belangrijk dat we niet te veel vertrouwen hebben in enkel bedrijven, de overheid of burgers, want uit alle hoeken moet gewerkt worden.
 - The Green Protein Alliance is een goed voorbeeld van markttransformatie waarbij de verschillende actoren samen werken voor het publieke belang, en niet enkel winst.
 - Verantwoordelijkheid van bedrijven moet beter geborgd worden. Tegelijkertijd is het van belang te erkennen dat individuen, waaronder ook CEOs, onderdruk staan en vaak worden gedwongen mee te gaan in het systeem in plaats van deze tegen te werken. Democratisering van grote bedrijven kan hierbij helpen om bij besluitvorming een betere balans van vertegenwoordigde belangen aan tafel te hebben.
- De publieke sector
 - Deelnemers: Een politieagent, beleidseconoom, consultant, vakbondseconoom, economisch journalist en student.
 - Herwaarderen van de publieke sector vereist fatsoenlijkere financiële beloningen voor verplegers, leraren en politieagenten, maar het is breder dan dit. Het gaat om het herstellen van respect en erkennen dat zijn namens de samenleving hun werk vervullen.

- Het is cruciaal dat informatiedeling en gebruik binnen de overheid verbeterd wordt en er meer integraal beleid gevoerd gaat worden.
- Geef wetenschappers de mogelijkheid om vanuit hun academische aanstelling 2 jaar lang beleidsgericht onderzoek te doen.
- Laat topambtenaren op de werkvloer lopen voor een maand om ervaring en kennis op te doen over het veld.
- Uitvoeringsorganisaties moeten versterkt worden. Dit vereist meer (financiële) middelen maar ook stabiele en realistische politieke aansturing.
- De oplossing is niet alleen de markt, maar ook niet alleen de staat.
- Bezuinigingen ondermijnen publieke vertrouwen in de overheid en de bereidheid om belasting te betalen.
- De risico-regel reflex is te dominant en hierdoor is er te veel controle en bureaucratie. In plaats hiervan zou de publieke sector meer moeten runnen op vertrouwen met meer ruimte voor de professional.
- We zouden meer moeten experimenteren met nieuwe ideeën en niet bang moeten zijn om grote projecten aan te pakken.
- Financiële sector
 - Deelnemers: Leden van het financiële Young Professionals Program, werknemers van DNB, ACM, ABN AMRO, ABF Research, Magnus en SFL, en een promovendus actief binnen Extinction Rebellion.
 - Rentelast zorgt voor de noodzaak tot continue groei.
 - Private geldcreatie wordt geleid door winstgevendheid. Publieke geldcreatie kan geleid worden door publieke doelen.
 - Regulering is nodig om zaken af te dwingen. Duurzaam ingestelde banken kunnen bijvoorbeeld niet zelfstandig beslissen te stoppen met financieren van niet-duurzame projecten aangezien dit leidt tot faillissementen.
 - Bankiers zijn niet meer amoreel.
 - Er zijn 4 functies van de financiële sector: Betalen, verzekeren, oppotten, en alloceren. Er gaan vooral dingen mis in de allocatiefunctie.
 - Zorg voor kredietsturing vanuit de overheid, meer naar productieve investeringen en minder naar vastgoed en financiële assets.
 - Burgerberaad kan een manier zijn om het democratische tekort rondom de financiële sector aan te pakken en ervoor te zorgen dat ook mensen zonder veel financieel kapitaal mee beslissen.

Programma

14.00 Opening

14.15 Presentatie en Q&A door prof. Jan Peter Balkenende

14.30 Breakout groups: Het klimaatvraagstuk, de publieke sector, en de financiële sector

15.45 Pauze

16.00 Terugkoppeling

16.10 Breakout groups: Gemixte groepen over een economie gericht op brede welvaart

16.50 Afsluiting

17.00 Einde

Presentatie en Q&A door prof. Jan Peter Balkenende

Presentatie

De kernvraag is: Kunnen we de dingen laten zoals ze zijn? Waarschijnlijk niet, want er zijn systeemveranderingen nodig. Er zijn 6 redenen waarom ik aan dit project werk:

1. Aandeelhouderskapitalisme vs. Rijnlands kapitalisme. Rijnlands model is superieur, maar korte termijn winst is 'sexyer'.
2. Analyseren wat er in de samenleving gebeurt, kijk naar de fundamentele missers in de maatschappij.
3. Er is een interessante mondiale agenda; SDG, 'Laudato Si'. Dit gaat over de verhouding van ethiek en economie.
4. We hebben nieuwe ideeën nodig voor het hervormen van de economie. Alle technologie om de huidige problemen op te lossen is aanwezig, maar ze worden niet toegepast.
5. Versterk meetbaarheid; integrated reporting. Meet financiële en maatschappelijke punten. Denk aan het brede welvaartsbeginsel.
6. Geloof in Europa. We hebben een eigen identiteit nodig, anders worden we gedomineerd door VS en China.

Q&A

1. Zijn er bepaalde EU-dossiers waar extra aandacht aan wordt gegeven met het project?

Hoe we de verbinding kunnen leggen tussen European Green Deal en de corona steunverlening.

2. Wat moet er gebeuren op korte, middel en lange termijn om succesvol terug te kijken op dit project?

We focussen ons op de lange termijn, waar wil EU bijvoorbeeld staan ten opzichte van de VS en China? Hoe pakken bij voorbeeld ook het klimaatprobleem aan. Gebruik elementen hiervan om op de korte en middeltermijn vooruitgang te realiseren.

3. Welke inzichten had je het vorige decennium al gehad willen hebben?

Ik (prof. Jan Peter Balkenende) was gevraagd om het introductie verhaal te doen van 'An inconvenient truth'. Ik hoopte dat er destijds al meer bewustzijn zou zijn over dit thema. Ook integrated reporting, en de noodzaak voor het hervormen van curricula waren nog niet goed in beeld.

4. Hoe kan sociale innovatie verder worden gestimuleerd?
Kijk hoe organisaties werken en laat zien hoe dingen anders kunnen.
5. Hoe krijgen we Henk en Ingrid mee?
Begin op jonge leeftijd met spreken over duurzaamheid. Maak het behapbaar.

Breakout groups: Het klimaatvraagstuk, de publieke sector, en de financiële sector

Het klimaatvraagstuk

Deelnemers: Voorzitter van de Jonge Klimaatbeweging, een klimatoloog en klimaatactivist lid van Scientists4Future NL, onderzoeker bij PBL, promovendus Agrotechnologie, en een transformational change analyst van Shell.

Vraag 1: Wat betekent het om een rechtvaardige transitie te hebben en wat moet de rol van klimaatrechtvaardigheid zijn binnen de rechtvaardige transitie?

Een rechtvaardige transitie komt neer op een proces waarbij democratische keuzes centraal moeten staan. Transitie kost een investering van geld en niet al de kosten verlopen daarbij altijd soepel en gaat gepaard met een zo genoemde 'transitie pijn'. Fair en Just gaat daarbij in op dat deze investeringen worden gedaan op een manier waar wij ons als Nederlanders allemaal in kunnen vinden en deze transitie pijn zoveel mogelijk wordt gecompenseerd.

De nadruk ligt echter nog te vaak op alleen de nationale kosten van een energie transitie en er wordt nog te weinig gekeken naar de verdeling ervan. Als voorbeeld kan worden genomen de bekend making van de koopkracht cijfers rond prinsjesdag. Er wordt bekeken of de koopkracht omhoog is gegaan of is gedaalt. Er wordt daar alleen voorbij gegaan aan de draagkracht van huishoudens en of zij de energietransitie wel kunnen veroorloven. Dit is daarentegen ook te begrijpen aangezien het kan gaan om een stapeling van kosten. Een belangrijk aspect om het proces rechtvaardig te maken is om juist te kijken naar dit soort sociale componenten.

Er moet naar draagkracht differentiatie worden afgeleverd en verschillende vormen van ondersteuning moeten worden geboden. Dit kan op financieel vlak zijn, maar er kan ook worden gedacht aan andere vormen zoals het verschaffen van informatie. Onterecht wordt er vaak alleen de koppeling gemaakt met financiële tegemoetkoming wanneer er wordt gesproken over een rechtvaardige transitie terwijl koplopers ook geïnteresseerd kunnen zijn met bijvoorbeeld dus informatie.

Het idee dat wij in Nederland onze Co2 uitstoot met 35% naar 2050 toe en dat we ons dan aan het Parijsakkoord houden is wetenschappelijk gezien niet mogelijk. Met dit beleid gaat Nederland vrijwel zeker over de 2 graden heen en toekomstige generaties moeten met negatieve emissies CO2 uit de lucht gaan halen en dat is een onmogelijk idee. Economische groei of misschien zelfs het kapitalistische systeem zelf niet verenigbaar is met een leefbare planeet voor onze kinderen en kleinkinderen.

Fair and just energy transition zal er bijna het tegenovergestelde uitzien van hoe het nu gaat, nu komen de elites samen bij elkaar met lobbyisten van de industrie om beleid uit te zetten en niet onverwacht komt daar uit dat de rijkste deel van de bevolking er nauwelijks op achteruit gaat. Het burgerberaad zal een oplossing hiervoor kunnen zijn.

Aangezien we niet precies weten waar die tippingspoint is, moeten we heel conservatief zijn in de schattingen daarvan en moeten we onder de anderhalve graad blijven en moet dat het uitgangspunt

zijn. Wat nu heel erg tekortschiet is de communicatie en dat zou je kunnen oplossen met een burgerraad, waarbij mensen die last hebben van de klimaatverandering worden uitgenodigd om rond te tafel te gaan zitten en dat ook op een goeie manier vorm te geven en social media daar bij te betrekken en normale media erbij te betrekken om voor mensen echt duidelijk te krijgen dit is wat er gebeurd als we niets gaan doen en wat zou er daar voor jou de impact voor zijn.

De eerste stap die moet worden gezet en de actoren die moeten worden betrokken zijn:

In principe zal dat de overheid moeten zijn, alleen al omdat zij de grondwettelijke plicht hebben om hun burgers veilig te houden.

Heel specifiek zijn er een aantal partijen in Europa die op dit moment dwars liggen op bepaalde punten en zich vaak tegen schepere klimaat regels keren. In eerste instantie zouden die partijen moeten bewegen.

Mensen zouden daarbij moeten worden uitgenodigd om in gesprek te gaan bijvoorbeeld mijnwerkers of fabrieksmedewerkers uit Polen om met hun rond de tafel te gaan zitten - de EU is daar te weinig mee bezig.

Vraag 2: Unilever case study (de rol van de private sector in de energietransitie)

Één groot probleem bij bedrijven in het algemeen is dat zij de illusie hebben dat aandeelhouders instaat zijn om risico management te doen en dat kunnen zij ook zeker op een bepaald niveau, maar bij milieu risico's is dat niet het geval - op lange termijn is er veel onzekerheid.

Teveel vertrouwen in bedrijven hebben is risicovol, net zoals bij de overheid en burgers alleen. Er moet vanuit alle hoeken gewerkt worden.

Een hele mooie uitgangspunt is het concept van een markttransformatie (bijvoorbeeld de Green Protein Alliance) waarbij een non competitieve agenda wordt opgesteld waarbij er gezamenlijk richting een doel wordt gewerkt dat niet perse meer winst moet gaan opleveren voor die bedrijven, maar vooral bezig is met het publiekelijke belang.

Het bedrijfsleven moet de verantwoordelijkheid kunnen dragen, echter moet er worden opgelet voor ongeorganiseerde verantwoordelijkheid. Anders kan het voorkomen dat bedrijven hun verantwoordelijk niet op zich zullen nemen of zelfs erger dat bedrijven wellicht hun voordeel uit de positie zullen halen en meer winst zullen maken dan hun concurrentie. Een manier om bedrijven aansprakelijk te stellen voor hun onverantwoordelijk gedrag is om de CEO zijn/haar gedrag en/of dat van het bedrijf strafbaar te maken wanneer deze de verantwoordelijkheid niet goed genoeg heeft genomen. Alleen dan is het bedrijf echt verantwoordelijk.

Je kan de CEOs niet kwalijk nemen, omdat zij onderdruk staan van hun aandeelhouders, dat zijn onder andere pensioen fondsen, hedge funds, die eigenlijk alleen maar winst willen maken. Iedereen doet dus in het systeem wat er van hem of haar verwacht wordt. Multinationals moeten op een veel meer democratische manier moeten worden geleid, want nu is eigenlijk elk bedrijf op zoek naar winst, maar als je mensen collectief de beslissingen laat nemen dan zou je veel eerder zien dat winst niet de hoogste prioriteit heeft.

De publieke sector

Deelnemers: Een politieagent, beleidseconoom, consultant, vakbondseconoom, economisch journalist en student.

Centrale vraag: Het afgelopen jaar is er door veel mensen gesproken over het 'herwaarderen van de publieke sector'. Wat betekent dit voor jou en wat is nodig om dit te realiseren?

Respect is er niet meer, als je hulp verleent wordt je daarbij niet geholpen maar juist tegengewerkt. Financiële beloning is ook van belang, maar het is breder dan dat. Het gaat over ons gedrag en de manier waarop we over de publieke sector praten. In plaats van dat publieke sector werkers (politie, leraar, verpleger) hun werk 'namens ons doen voor de samenleving', is het iets dat 'zij tegen ons doen'. Het is lastig om dit te veranderen maar we zouden meer kunnen doen met media campagnes en filmpjes, maar ook in het onderwijs.

Het herwaarderen van de publieke sector gaat ook om de persoonlijke keuzes die we maken in ons leven. Hierbij spelen onder andere (gender)identiteit, intrinsieke en extrinsieke motivatie, en het beeld dat je als je verandering wilt niet bij de overheid moet zijn, een belangrijke rol.

Het is cruciaal dat informatiedeling verbeterd wordt en er meer integraal beleid gevoerd gaat worden. Er is in principe heel veel kennis binnen de overheid maar wordt vaak niet gebruikt. We doen vaak maar wat. Soms doen we een pilot en dan stoppen we daar zo maar weer mee, of we gaan juist door zonder goede evaluatie die besluitvorming informeert. Dit soort fouten moeten aangekaart en aangepakt worden.

Ideeën voor oplossingen: 2 jaar tracks voor wetenschappers om te werken bij overheid terwijl aanstelling aan uni zodat hun academische carrière er niet door wordt geraakt maar de link naar praktijk wel wordt gemaakt. Laat topambtenaren op de werkvloer lopen voor een maand om ervaring en kennis op te doen over het veld. Ook tijdens het onderwijs kan er meer breed mee gelopen worden om kinderen een beter beeld te geven van de samenleving en andere beter laten begrijpen.

Uitvoeringsorganisaties moeten versterkt worden. Het is niet sexy maar super belangrijk. Er moet hier meer geld naar toe maar het ligt ook aan onrealistische politieke aansturing.

De oplossing is niet alleen de markt, maar ook niet alleen de staat. Prioriteit zit hem erin om huidige problemen op te lossen met tekorten in onderwijs en zorg.

Bereidheid om belastingen te betalen voor een sterke staat hangt ook af van hoe goed zij presteert. Bezuinigingen om het begrotingstekort terug te dringen leidt tot minder goede presentatie en uitvoering en ondermijnt daarmee vertrouwen en bereidheid om belasting te betalen en levert daarmee een negatieve spiraal op.

De risico-regel reflex is te dominant en hierdoor is er te veel controle en bureaucratie. In plaats hiervan zou de publieke sector meer moeten runnen op vertrouwen, meer ruimte voor de professional, accepteren dat dus niet alles gecontroleerd wordt, accepteren dat het soms fout gaat, niet direct schreeuwen om regels. De zelfscan in supermarkten is een mooi voorbeeld van deze aanpak. Hier is hier bewust voor gekozen, ook al wordt hierdoor meer gestolen want het is alsnog efficiënter.

We zouden meer moeten experimenteren met nieuwe ideeën voor verzorgingsstaat zoals basisinkomen. Dan leren we meer hoe het werkt, of niet werkt, en dan kunnen we geïnformeerd beslissingen maken.

Daarnaast is het van belang dat we minder bang worden om grote projecten aan te pakken, zoals bijvoorbeeld met het spoor, hervorming onderwijs, en waterstof. Dit kan ook het vertrouwen in de publieke sector en bereidheid om belasting te betalen verbeteren.

De financiële sector

Deelnemers: Leden van het financiële Young Professionals Program, werknemers van DNB, ACM, ABN AMRO, ABF Research, Magnus en SFL, en een promovendus actief binnen Extinction Rebellion.

Presentatie Jim Surie

Het financiële systeem zou een ondersteunende functie moeten hebben ten opzichte van de reële economie, nu heeft het echter een dominante functie.

Sommige problemen worden nu niet opgelost door een gebrek aan geld terwijl de reële factoren er vaak wel zijn. Daarnaast is er genoeg geld, maar gebruiken we het verkeerd; te veel geld gaat naar non-productieve doeleinden in plaats van productieve. Het volgende kernprobleem is dat een stijging van financiële middelen heeft geleid tot een sterke daling van natuurlijk en sociaal kapitaal. Het volgende probleem is dat er geen publieke verankering is van het financiële systeem; het financiële is leidend ten opzichte van het échte in plaats van andersom. Tot slot zorgt de huidige vorm van geldcreatie er voor dat de samenleving continu moet groeien.

De oplossing is denk ik om de financiële sector weer faciliterend van aard te maken en kredietsturing vanuit de overheid te hebben. Een oplossing wat betreft geldcreatie zou zijn om private geldcreatie te vervangen door publieke geldcreatie, waarbij geld rentevrij en gebaseerd op waarde in plaats van schuld in roulatie komt. Tot slot is het nodig om een veel meer divers bankenlandschap te hebben en een publieke betaalinfrastructuur te organiseren.

Groepsdiscussie

Ik zie ook dat de rentelast zorgt voor de noodzaak tot continue groei. Private geldcreatie wordt geleid door winstgevendheid. Publieke geldcreatie kan geleid worden door publieke doelen.

Stel dat een bank besluit om niet bepaalde zaken te financieren, dan kan een andere bank het doen.

Met regulering kun je zaken afdwingen. Duurzaamheid is een zeer belangrijke pijler binnen ABN geworden. Echter, we kunnen nu niet direct de stekker uit de non-duurzame projecten halen, want dat zal leiden tot faillissementen. Wat zou de rol van de financiële sector moeten zijn; de hoofdpijler van onze strategie is, door maatschappelijke inmenging, duurzaamheid geworden. Bankiers zijn niet meer amoreel.

Er zijn 4 functies van de financiële sector; betalen, verzekeren, oppotten, allocatiefunctie. Er gaan vooral dingen mis in de allocatiefunctie. De financiële sector gaat problemen niet oplossen, maar kan alleen maar beter de allocatie van geld regelen.

We hebben een verbod op het financieren van terrorisme, maar het financieren van allerlei andere 'moordmachines' zoals klimaatverandering is nog steeds mogelijk. Hoe zorgen we ervoor dat alle belangen beter behartigd worden?

Hoe zorgen we dat de machtsverdeling tussen financiële partijen en partijen in de echte economie beter fungeert? We zijn vanuit de centrale bank voorstander van het integreren van duurzaamheidspunten in internationale meetinstrumenten.

Er zit ook een uitdaging in het bewustzijn van de mens, want we praten nu alleen over wet- en regelgeving, maar dat is een voortvloeisel van het bewustzijn van mensen.

Wet- en regelgeving is essentieel. Zorg voor kredietsturing vanuit de overheid, meer naar productieve investeringen en minder naar vastgoed en financiële assets. Publieke geldcreatie

gebeurt nu ook met veel te weinig doelstellingen. Echter, het is wel belangrijk om monetair beleid van ECB apolitiek te houden. Het meeste geld gaat nu namelijk naar beursgenoteerde bedrijven. Maar aangezien het nu om een kwestie van leven en dood gaat, is het zeer belangrijk om het idee van apolitiek monetair beleid los te laten.

In plaats van kredietverlening zou je kunnen werken met aandelen van de staat.

Een gebrek aan democratie in de financiële sector is problematisch. Waarom mogen mensen met veel kapitaal beslissen hoe snel we de duurzaamheidsdoelstellingen gaan halen? Hierin kan een burgerberaad een uitweg bieden. Dit is een voorbeeld om van 'shareholder capitalism' naar 'stakeholder capitalism' te gaan.

Het is een misperceptie dat beter klimaatbeleid leidt tot minder welvaart en welzijn.

Je hebt visie en leiderschap nodig, maar dat ontbreekt nu bij de minister president.

Is groene groei mogelijk? Zo nee, dan moeten we de welvaart afbouwen om de wereld te redden. Je hebt in dat geval een zeer goed verhaal nodig.

Kijk ook eens naar the green swan van de BIS. Hierin worden er voorbeelden geschetst van het dienstbaar maken van de financiële sector.

Breakout groups: Gemixte groepen over een economie gericht op brede welvaart

Groep 1:

Er is een transitie nodig van louter GDP naar inclusieve GDP en 'well-being' (term die ING ook hanteert). Volgens mij hebben mensen welzijn heel hoog zitten, hoger dan alleen winst. Hoe we daar komen is lastig. Kijk bijvoorbeeld naar het corona groeifonds van de Nederlandse staat. Hier gaat het voornamelijk om economische groei.

Laten we ook kijken naar het herindelen van het belastingstelsel. Van inkomen naar vermogen, en veel meer schadelijke consumptie belasten. Ook zouden qua investeringen men veel meer moeten kijken naar de lange termijn. We zouden ook aan CO2-subsidie kunnen denken, bijvoorbeeld mensen helpen die zonnepanelen op hun dak willen zetten.

We moeten ons realiseren dat de welvaart die we creëren een collectief resultaat is en dat we daarom ook de vruchten beter collectief zouden moeten delen.

Het gaat om een transitie in ons collectief bewustzijn. Namelijk dat je elkaar nodig hebt om verder te komen. Dit is fundamenteel anders dan het nastreven van je eigen belang. Het idee van 'als iedereen aan zichzelf denkt, wordt er aan iedereen gedacht' geldt niet meer op micro en macro niveau. Als iets in je omgeving niet goed gaat, gaat het ook niet goed met jou.

Als iedereen aan elkaar denkt, denkt iedereen aan jou behalve jijzelf. Dit is een beter uitgangspunt dan dat je alleen aan jezelf denkt. Volgens mij zitten we nu in een overgangsfase waarin dit tot uiting komt.

Wat is een alternatief van het aandeelhouderskapitalisme? Bij een groot bedrijf kom je hier al gauw op.

Hoe zorgen we er voor dat mensen meer aan elkaar gaan denken? Zou je kunnen beginnen met wet- en regelgeving?

Volgens mij gaat het om een innerlijke verandering, waarbij men zich realiseert dat ze onderdeel zijn van een groter geheel. Wet- en regelgeving, systemen en omgangsvormen veranderen zo automatisch mee.

Concreet zou dan het onderwijssysteem moeten veranderen.

In Bhutan heb je de Gross National Happiness index. Zij meten geluk in plaats van economische groei. In dit land geeft iedereen om elkaar.

Op kleine schaal wil men elkaar helpen, op grote schaal lijkt dit te vervagen middels een rat race. Laten we weggaan van het individuele naar het collectieve. Zijn er hierdoor bepaalde zaken die je niet moet globaliseren gezien het beter werkt op kleine schaal?

Globaal zou je regels kunnen maken, maar je moet het lokaal uitvoeren om een gelijkwaardig speelveld te blijven houden.

Mooi voorbeeld van transitie van shareholder kapitalisme naar stakeholder kapitalisme is [beterboeken.nl](https://www.beterboeken.nl). Dit is een eerlijke variant van [booking.com](https://www.booking.com), waarbij het niet draait om korte termijn winst maar om een eerlijk platform waarbij hotels en gasten elkaar vinden. Met winst worden aandelen terug gekocht, zodat er geen aandeelhouders meer zijn. Daarbij kunnen aandeelhouders niet meebeslissen over de strategie.

Denk ook aan true pricing. Zo zou agrarische producten die zorgen voor behoud of verhoging van bodemkwaliteit het goedkoopst moeten zijn. Subsidies voor gewenste producten zou hierbij ook kunnen helpen.

Groep 2:

De financiële sector moet daarbij vooral ondersteunend zijn aan de economie en de maatschappij en ik denk dat de waarden afweging dat dat echt in de publieke sector moet gebeuren of in de politiek en het is goed om die waarden binnen te houden bij de financiële sector, maar de waarde afweging zou toch niet moeten gebeuren in de financiële sector dat is toch echt aan de politiek.

Mensen begrijpen de urgentie niet, en daardoor is regelgeving vanuit de overheid nodig.

Meer brede welvaart, dus als we dan afgaan van nationaal inkomen dat eigenlijk de kernwaarde van de overheid is, geeft dat inzicht wat we van de overheid kunnen verwachten. Echter is brede welvaart als overkoepelend doel heel ingewikkeld om te operationaliseren voor iemand die vervolgens een beslissing moet maken.

De overheid moet keuzes maken en de waarden bepalen, maar dat staat wel op gespannen voet met de Nederlandse bank en de ECB die een heel erg onafhankelijke rol benadrukken. Dus hoe krijg je nou een prikkel in je systeem die niet op de één of andere dag veranderd, maar wel bijdraagt aan iets overkoepelend?

Een derde pijler wordt te weinig besproken en dat is justitiële criminologische verantwoordelijkheid, want uiteindelijk sterven er mensen en eigenlijk in elke samenleving zeggen we als mensen dood gaan door de schuld van een ander dan moet er een straf tegenover staan. De actoren worden steeds groter, bijvoorbeeld banken. Er zijn steeds meer banken die fuseren tot één massieve bank en daarmee wordt de verantwoordelijkheid steeds diffuser en omdat die verantwoordelijkheid diffuus is, is het heel moeilijk om één schuldige aan te wijzen.

Groep 3:

We moeten stoppen met praten over het bbp als 'de economie', het is veel nauwer dan dat, het meet alleen hoeveelheid markttransacties, dus het is niet de hele economie en ook niet een goede indicator van menselijk welzijn. Oproep: Stop met bbp 'de economie' te noemen.

En we zouden Nieuw-Zeeland als voorbeeld moeten nemen om nieuwe brede welvaart/welzijnsindicatoren centraal te zetten. Ook op persoonsniveau kunnen we dit soort keuzes maken, minder werken, minder inkomen en consumptie maar wel dus meer vrijheid.

Er zijn harde grenzen van de aarde aan economische groei, niet alles kan, maar we moeten wel echt zorgen dat we kunnen garanderen dat mensen hun welzijn op peil blijft (pensioenen, zorgkosten, sociale zekerheid, hoe betalen we dit alles?). Maar het is niet een kwestie van welvaart inleveren, het is korte termijn welvaart inruilen voor duurzame welzijn. Als we niet verduurzamen krijgen we enorme rampen, dus we voorkomen deze rampen door nu iets minder materiele consumptie hebben.

Discussie over theory of change: Moeten we aansluiten bij het huidige of daar juist mee breken, moeten we gebruik maken van burgerlijke ongehoorzaamheid of juist minder confronterende methoden zoals muziek?

Burgerberaad is een goede manier om democratie en expertise met elkaar te combineren, zonder gevestigde belangen doorslaggevend te laten zijn